

POSTANOWIENIE

12 grudnia 2023 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Mariusz Łodko

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 12 grudnia 2023 r. w Warszawie
zażalenia A. K. i A. K.1.

na wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu

z 24 listopada 2022 r., I ACa 646/22,

w sprawie z powództwa A. K. i A. K.1.

przeciwko Bankowi spółce akcyjnej w G.

o zapłatę i ustalenie,

**uchyła zaskarżony wyrok w pkt 1, pozostawiając
rozstrzygnięcie o kosztach postępowania zażaleniowego
w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy we Wrocławiu wyrokiem z 28 grudnia 2021 r. stwierdził nieważność umowy kredytu zawartej przez powodów: A. K. i A. K.1. z pozwanym Bank SA w G. (pkt I), zasądził od pozwanego solidarnie na rzecz powodów bliżej określoną kwotę (pkt II), oddalił żądanie w pozostałej części (pkt III) i orzekł o kosztach procesu (IV).

Sąd Apelacyjny we Wrocławiu wyrokiem z 24 listopada 2022 r. uchylił ten wyrok w pkt II i IV i przekazał sprawę w tym zakresie do ponownego rozpoznania (pkt 1) oraz oddalił apelację pozwanego w pozostałym zakresie (pkt 2). Wskazał, że rozstrzygnięcie Sądu pierwszej instancji było prawidłowe w przedmiocie ustalenia nieważności umowy kredytu hipotecznego indeksowanego do franka szwajcarskiego. Mimo, że następstwem wyeliminowania z umowy abuzywnych klauzul przeliczeniowych jest nieważność całej czynności prawnej *ex tunc*, to w ocenie Sądu drugiej instancji nie oznacza to automatycznie, że roszczenie powodów o zasądzenie spłaconych rat kredytu jest uzasadnione. Skutkiem nieważności takiej umowy kredytu są roszczenia o zwrot spełnionych świadczeń przez strony na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu. Roszczenie o zwrot spełnionego przez powodów nienależnie świadczenia (art. 410 § 2 w zw. z art. 405 k.c.) będzie uzasadnione, o ile doszło równocześnie do wzbogacenia *accipiens* i zubożenia *solvens*. Rozstrzygnięcie o roszczeniu pieniężnym powodów wymaga wyjaśnienia jaka była wartość zubożenia powodów i wzbogacenia pozwanego.

W ocenie Sądu Apelacyjnego, Sąd pierwszej instancji błędnie przyjął, że roszczenie kondykcyjne powodów uzasadnia sam fakt spełniania przez nich świadczeń z umowy kredytu. Niezbędne jest wyjaśnienie, czy i w jakim zakresie ich spełnienie wzbogaciło pozwanego. Uwzględnić również należy nominalną wartość świadczenia banku z umowy kredytu, który był kredytem złotówkowym i tak też powinien być rozliczony, tymczasem powodowie częściowo regulowali swoje zobowiązanie złotych, a częściowo we franku szwajcarskim.

Z tych względów doszło do nierozpoznania istoty sprawy przez Sąd pierwszej instancji, który powinien poczynić ustalenia faktyczne i dokonać oceny prawnej stanu zubożenia powodów/wzbogacenia pozwanego, przy uwzględnieniu dokonywanych przez poprzedników prawnych powodów wpłat i ich przeliczeniu na walutę zobowiązania.

Zażalenie na ten wyrok wnieśli powodowie, zaskarżając go w części, w jakiej wyrok został uchylony do ponownego rozpoznania. Zarzucili naruszenie przepisów prawa procesowego, tj.: art. 386 § 4 k.p.c. przez niewłaściwe zastosowanie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zażalenie powodów z 19 stycznia 2023 r. podlega rozpoznaniu w składzie jednego sędziego, pomimo tego, że zarządzeniem Prezesa Sądu Najwyższego kierującego pracą Izby Cywilnej z 6 lipca 2023 r. wyznaczony został do jej rozpoznania skład trzech sędziów. W dniu 28 września 2023 r. weszła w życie ustawa z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1860), która m.in. w istotny sposób zmodyfikowała skład sądu w postępowaniu zażaleniowym w sprawach cywilnych. Zażalenia na posiedzeniu niejawnym rozpoznawane są w składzie jednego sędziego (art. 397 § 1 k.p.c.), również w postępowaniu zażaleniowym przed Sądem Najwyższym (art. 394¹ § 3 k.p.c.). W postępowaniach wszczętych i niezakończonych przed dniem wejścia w życie nowelizacji art. 397 k.p.c. sąd rozpoznaje sprawę w składzie zgodnym z przepisami Kodeksu postępowania cywilnego w brzmieniu nadanym ustawą nowelizującą. Jeżeli na podstawie przepisów dotychczasowych do rozpoznania sprawy wyznaczono skład trzech sędziów, dalsze jej prowadzenie przejmuje sędzia wyznaczony jako sprawozdawca (art. 32 ust. 1 ustawy nowelizującej). Z tych względów Sąd Najwyższy orzeka w składzie jednego sędziego w osobie dotychczasowego sprawozdawcy.

Rozpoznając zażalenie na kasatoryjne orzeczenie sądu drugiej instancji (art. 394¹ § 1¹ k.p.c.), Sąd Najwyższy bada jedynie, czy sąd odwoławczy prawidłowo zastosował art. 386 § 2 i 4 k.p.c. Zgodnie z tymi przepisami, sąd drugiej instancji może uchylić zaskarżony wyrok i przekazać sprawę do ponownego

rozpoznania tylko w przypadku nieważności postępowania (§ 2), nierozpoznania przez sąd pierwszej instancji istoty sprawy albo gdy zachodzi konieczność przeprowadzenia przez ten sąd postępowania dowodowego w całości (§ 4). Zażalenie na orzeczenie kasatoryjne służy przeprowadzeniu kontroli, czy orzeczenie zostało prawidłowo oparte na jednej z wymienionych przesłanek, a zatem, czy powołana przez sąd odwoławczy przyczyna uchylenia odpowiada ustawowej podstawie – istnienia procesowych podstaw wydania przez sąd drugiej instancji orzeczenia kasatoryjnego, zamiast merytorycznego zakończenia sprawy (zob. postanowienia SN: z 7 listopada 2012 r., IV CZ 147/12, i z 14 marca 2019 r., IV CZ 94/18), stąd w zależności od wyniku tej oceny Sąd Najwyższy albo oddala zażalenie, albo uchyla zaskarżony wyrok (zob. postanowienia SN: z 19 grudnia 2012 r., II CZ 141/12; z 6 sierpnia 2014 r., I CZ 48/14, i z 22 lutego 2018 r., I CZ 22/18). Sąd Najwyższy przyjmuje konsekwentnie, że rozstrzygnięcie o uchyleniu wyroku i przekazaniu sprawy do ponownego rozpoznania następuje w razie stwierdzenia takich wad orzeczenia sądu pierwszej instancji, których sąd drugiej instancji nie może sam usunąć, wydając wyrok reformatoryjny.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że nierozpoznanie istoty sprawy odnosi się do roszczenia będącego podstawą powództwa i zachodzi, gdy sąd pierwszej instancji nie orzekł w ogóle merytorycznie o żądaniach stron, zaniechał zbadania materialnej podstawy żądania pozwu albo pominął merytoryczne zarzuty pozwanego. Samo pojęcie rozpoznania istoty sprawy jest kategorią węższą niż rozpoznanie i rozstrzygnięcie sprawy w ogóle, jak również, że nie może być utożsamiane, ani sprowadzane do rozpoznania tylko kwestii formalnoprawnych (zob. postanowienia SN: z 9 listopada 2012 r., IV CZ 156/12; z 27 czerwca 2014 r., V CZ 41/14; z 3 czerwca 2015 r., V CZ 115/14, i z 22 października 2021 r., V CZ 61/21). Do nierozpoznania istoty sprawy dochodzi m.in. wówczas, gdy sąd zaniechał zbadania materialnej podstawy żądania albo merytorycznych zarzutów strony, bezpodstawnie przyjmując, że istnieje przesłanka materialnoprawna lub procesowa unicestwiająca roszczenie (zob. m.in. wyroki SN z 12 lutego 2002 r., I CKN 486/00, z 21 października 2005 r., III CK 161/05). Dojdzie do tego w razie oddalenia powództwa z uwagi na przyjęcie braku legitymacji procesowej po którejś ze stron, wygaśnięcia lub przedawnienia

roszczenia z odwołaniem się do samych tylko twierdzeń stron na temat jego charakteru, gdy tej oceny sąd drugiej instancji nie podzieli (zob. wyroki SN z 23 września 1998 r., II CKN 897/97, OSNC 1999, nr 1, poz. 22, i z 14 maja 2002 r., V CKN 357/00). Nierozpoznanie istoty sprawy zachodzi także, gdy rozstrzygnięcie sądu pierwszej instancji wprowadzie odnosi się do tego co było przedmiotem sprawy, ale opiera się na innej podstawie faktycznej i prawnej niż zgłoszona w pozwie (zob. postanowienia SN z 26 listopada 2012 r., III SZ 3/12, i z 15 maja 2014 r., II CZ 17/14).

Sąd pierwszej instancji uznał, że spełnione przez powodów we franku szwajcarskim raty kapitałowo-odsetkowe na podstawie nieważnej umowy kredytu za okres po zawarciu aneksu do umowy są świadczeniem nienależnym, uzasadniającym roszczenie kondycyjne na podstawie art. 410 § 2 w zw. z art. 405 k.c. Wyjaśnił też, że ich wierzytelność z tytułu świadczonych nienależnie rat w złotych za okres przed zawarciem aneksu do umowy, została potrącona z wierzytelnością pozwanego o zwrot wypłaconego powodom kapitału. W takim wypadku pozwany bank jest zobowiązany do zwrotu na rzecz kredytobiorców wszystkich uiszczonych przez nich środków pieniężnych w czasie wykonywania umowy kredytu, objętych żądaniem pozwu (uzasadnienie Sądu Okręgowego k. 58-59). Zdaniem Sądu drugiej instancji roszczenie powodów powinno być ocenione przez pryzmat zubożenia powodów/wzbogacenia pozwanego. Sąd Apelacyjny wyjaśnił ponadto, że nieważność umowy nie oznacza, iż powodom należy się świadczenie w łącznej wysokości wpłat dokonanych na rzecz banku.

Zwrócić uwagę należy, że w obowiązującym systemie apelacji pełnej sąd drugiej instancji ma nie tylko możliwość, ale także obowiązek, wynikający z art. 378 § 1 k.p.c., rozpoznania sprawy, przy czym orzeka na podstawie materiału zebranego w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji oraz w postępowaniu apelacyjnym (art. 382 k.p.c.). Zakres tego obowiązku Sąd Najwyższy wyjaśnił wielokrotnie, w tym w mającej podstawowe znaczenie i moc zasady prawnej uchwale składu siedmiu sędziów z 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07 (OSNC 2008, nr 6, poz. 55), odwołując się w niej także do mającej taką samą moc uchwały składu siedmiu sędziów z 23 marca 1999 r., III CZP 59/98 (OSNC 1999, nr 7-8, poz. 124). Polega on na tym, że sąd drugiej instancji prowadzi postępowanie

rozpoznawcze, stanowiące dalszy ciąg postępowania przeprowadzonego w pierwszej instancji i powinien w jego wyniku naprawić błędy sądu pierwszej instancji, ewentualnie także błędy stron. Ustalenia sądu pierwszej instancji, co do zasady, nie są dla sądu drugiej instancji wiążące, ma on obowiązek dokonywania własnych ustaleń faktycznych koniecznych do prawidłowego przeprowadzenia subsumpcji, niezależnie od tego, czy wnoszący apelację podniósł w tym zakresie zarzuty naruszenia prawa materialnego. Sąd drugiej instancji jest jednak związany podniesionymi w apelacji zarzutami naruszenia prawa procesowego.

Takie działanie nie uchybia zasadzie dwuinstancyjności postępowania sądowego (art. 176 ust. 1 Konstytucji RP). W orzecnictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że postępowanie sądowe musi być co najmniej dwuinstancyjne. Oznacza to, że sprawa ma być rozpoznawana w postępowaniu, które zapewnia co najmniej jedną instancję odwoławczą, dokonującą oceny prawidłowości rozstrzygnięcia orzeczenia sądu pierwszej instancji. Nie oznacza natomiast, że każde ustalenie dokonane w toku sprawy musi podlegać dwuinstancyjnemu badaniu, lecz bazuje na założeniu, że merytoryczne rozpoznanie sprawy przez sądy dwóch szczebli wystarczy, aby prawidłowo ustalić fakty, o ile postępowanie dowodowe toczyło się zgodnie z wymaganiami proceduralnymi. Nie oznacza to też, że każde rozstrzygnięcie musi zostać wydane w określonym kształcie przez sąd pierwszej instancji, a następnie w tym samym kształcie zaakceptowane przez sąd drugiej instancji (zob. postanowienie SN z 21 lutego 2023 r., III CZ 403/22).

Przewidziane w art. 386 § 4 w zw. z § 2 k.p.c. przesłanki uchylenia wyroku sądu pierwszej instancji i przekazania sprawy temu sądowi do ponownego rozpoznania, wyznaczają granice, poza którymi rozpoznawanie sprawy w postępowaniu drugoinstancyjnym oznaczałoby naruszenie zasady dwuinstancyjności postępowania, ponieważ sprawa zostałaby w istocie osądzona w jednej instancji, tyle że byłaby to instancja odwoławcza. Z uwagi na ograniczenia możliwości zaskarżenia wyroku sądu drugiej instancji skargą kasacyjną, przeniesienie całości postępowania dowodowego, jego oceny i ustalenia podstawy faktycznej orzeczenia do sądu drugiej instancji powodowałoby wyłączenie kontroli podstawy faktycznej sprawy (zob. wyrok SN z 21 maja 2014 r., II CSK 509/13). Zasada dwuinstancyjności oznacza więc, że sąd drugiej instancji, będąc sądem

merytorycznym, jest uprawniony do zbadania sprawy w zasadzie w pełnym zakresie (art. 381 k.p.c.), tak jak sąd pierwszej instancji. Zasada ta nie może być natomiast interpretowana jako nakaz badania każdej kwestii dwukrotnie przez sądy obu instancji. Takie stanowisko wykluczałoby dokonanie przez sąd drugiej instancji własnych, nowych ustaleń faktycznych lub odmiennej oceny prawnej, co jest przecież istotą apelacji pełnej. Sąd drugiej instancji dysponuje więc kompetencją do prowadzenia postępowania rozpoznawczego, tak w aspekcie gromadzenia materiału procesowego, jak i oceny prawnej, w zasadzie na równi z sądem pierwszej instancji (art. 381-383 k.p.c.)

Sąd Apelacyjny nierozpoznanie istoty sprawy łączy w istocie z błędną wykładnią przepisów prawa materialnego (art. 410 § 2 w zw. z art. 405-409 k.c.). Sąd ten nie podzielił oceny prawnej Sądu pierwszej instancji, że uiszczone przez powodów na rzecz pozwanego raty kapitałowo-odsetkowe w walucie obcej stanowią świadczenie nienależne. Rozważania Sądów *meriti* dotyczą natomiast tego samego żądania, mającego źródło w stosunku prawnym ukształtowanym tymi samymi oświadczeniami woli stron i pozostałymi elementami stanu faktycznego, który zostały jedynie różnie przez nie zinterpretowane. W świetle powyższych uwag, argumenty wskazane przez Sąd Apelacyjny nie uzasadniają uchylenia wyroku z uwagi na nierozpoznanie istoty sprawy. Sąd pierwszej instancji dokonał oceny roszczenia powodów na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu, natomiast dokonanie innej oceny tego samego roszczenia i ustalenie czy powodowie są zubożeni względem banku – jako wynik zastosowania prawa materialnego – mieści się w zakresie obowiązków procesowych Sądu drugiej instancji. Skoro Sąd pierwszej instancji odniósł się do materialnoprawnej podstawy powództwa, to powołane przez Sąd Apelacyjny argumenty nie przekonują, że doszło do nierozpoznania istoty sprawy.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 zd. pierwsze w zw. z art. 394¹ § 3 k.p.c. uchylił w części zaskarżony wyrok i pozostawił rozstrzygnięcie o kosztach postępowania zażaleniowemu sądowi wydającemu orzeczenie kończące postępowanie w sprawie (art. 108 § 2 w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c.).

[wr]

[aɫ]